

BREU REPÀS SOBRE LA TOPONÍMIA RURAL D'ONDA

M. TERESA ÀLVARO I MARTÍ

L'estudi que ara presentem és el resultat d'un treball de camp on s'ha fet una anàlisi dels topònims rurals de la vila d'Onda. Es pretén fer un recorregut pel terme, analitzant l'origen, la motivació i la significació dels seus topònims.

Buscar les raons d'aparició i creació del topònim, relacionar el significat, la situació, les característiques, l'etimologia, interpretar la motivació,... són els aspectes més interessants i apassionants d'aquest estudi.

D'altra banda aquest estudi pretén contribuir a l'anàlisi i el coneixement dels noms propis que designen la nostra terra, el medi on vivim i ens movem.

El topònim és un element de gran interès per a l'estudi tant de la psicologia social i de la creativitat humana, com de la història de la llengua, fins i tot de la geografia local. El topònim conté els semes que segons els seus creadors descriuen el lloc o territori en qüestió.

Al llarg de l'estudi s'han analitzat topònims ben diferents: des de partides (*Beniparrell*) fins a sènies (*la sènia del Canonge*), passant per pous (*pou de Sant Francesc*), camins (*camí vell de Betxi*), corrals (*corral de Sales*), barrancs (*barranc de Ràtils*), coves (*la cova Gelada*), tolls (*toll de Salt-i-cavall*), foies (*foia dels Frares*),... fins i tot pedres, com seria el cas d'una ben significativa: *el cap del Nano*.

La motivació dels topònims és ben diversa. Trobem motivacions de tipus antroponímic (tant per cognom com per malnom), com ara l'esmentat anteriorment *corral de Sales* o *el corral del Pataco*; motivació a partir de determinats tipus de vegetació, com per exemple *el Plà dels Olivars* o *La Murtera*; també de tipus hagiogràfic, com per exemple *l'assut del Carme* o *el barranc del Salvador*; d'altres que fan referència a topònims, com *Montí* o *La Talaia*; o fins i tot ens trobem amb topònims motivats

per determinats hidrònims, arribant a determinar tota una partida, com és el cas de *El barranc de la Xerra*, *La Font del Canyar* o *El Sitjar Baix* (el Sitjar és un embassament que hi ha dins el terme d'Onda).

Els camps semàntics que presenta la toponímia d'Onda són variats, però predomina la toponímia rural (*L'Artesola*, *Palasi*, *Cantallops*, *Farons*, *El Colmenar*, *Bovalar*, *El Llosar*, *La Solsida*, *Els Terrers*, *Les Trencades*, *El Torrelló*, *Pollosa*, *La Pica*, *Bennabar*, *La Trencadella*,...), encara que també hi ha odonímia (*camí del Colador*, *camí carboners*, *carretera Mas de Pere*, *Assagador del Carme*, *Pont de Sonella*,...), ononímia (*Lloma de Ràtils*, *Plà de la Marquesa*, *Cova de l'algepsar*, *Tossal del negre*,...), hidronímia (*Font dels frares*, *Font del retor*, *Riu Sec*, *Toll d'Ascla*, *Bassa la Vila*,...), poblament disseminat (*casetes del Sitjar*, *Mas de la Ximorra*, *Convent de Santa Caterina*, *Ermita de Santa Bàrbara*,...),...

La quantitat de topònims estudiats tenint en compte l'extensió del terme, és prou considerable perquè a major territori major serà la toponímia. Així doncs, cal tenir present que el terme d'Onda en altres èpoques era més gran que en l'actualitat perquè comprenia fins a Tales, un llogaret situat a només 5 kms. d'Onda. Aleshores, això suposa que, històricament, hem d'analitzar topònims que en l'actualitat no pertanyen a Onda, però en el seu dia formaren part d'aquesta vila i per tant han d'ésser estudiats igualment. Alguns dels topònims que estarien en aquest nivell són *Benirahim* (actualment *Benarrai*) o *Carbonyera* (actualment *Carbonària*). Els topònims que més difícils d'identificar han estat són aquells que es troben més allunyats del nucli urbà. Per a l'informador oral, la toponímia més llunyana és la més desconeguda per ser la menys freqüentada.

Podem fer una divisió entre dos tipus principals de topònims:

– *Topònims històrics*: dins aquest apartat, tot i que la documentació a l'abast és ben pobra, ens trobem amb noms de llocs que en l'actualitat han desaparegut (com és el cas de la partida de *Els Alcavons*) o que si no ha estat així, no els sabem identificar (com per exemple *El molí de la Figuera*). Alguns es mantenen, però han perdut la seua motivació perquè l'entorn ha estat modificat o perquè l'element motivador ha estat destruït. Hi ha d'altres que sintàcticament han canviat la seua forma o que presenten variants formals (com és el cas de *Miralcamp/Milalcamp*). I una gran majoria serien els topònims històrics que hui encara perviuen i no han canviat pràcticament la seua forma.

– *Topònims actuals*: aquests serien els que han perdurat al llarg dels anys, però que hui continuen vigents o els de recent aparició. La tasca normalitzadora en documents com els de l'administració local o els d'entitats com la "Comunitat de Regants", o també en l'àmbit cartogràfic, és poc notòria. A més a més, la tasca que haurien d'haver realitzat les autoritats (però que no s'ha dut a terme), referent al desplegament de rètols informatius arreu de tot el territori municipal, fa que la toponímia local s'esvaeisca a poc a poc. Tot i això, la toponímia actual del terme d'Onda és majoritàriament d'etimologia catalana, encara que cada dia l'empremta del castellà es fa més present.

No podem deixar de parlar de l'etimologia. Aquesta és, com hem dit, majoritàriament catalana. De vegades, però, ens trobem amb topònims l'etimologia dels quals ens resulta desconeguda (un bon exemple seria la partida de *El Tis*). D'altres pertanyen a l'àrab, les quals són una mostra de la considerable presència musulmana al poble. En aquest àmbit tenim diversos exemples, entre els quals hem escollit

el topònim *Sonella*. No podem precisar la data exacta en què Onda va ser conquerida pels àrabs, però suposem que per l'any 712. La població va augmentar de tal manera que dins del terme es van fundar cinc aldees, encara que d'algunes hui en dia no en queda rastre. Entre aquestes cinc aldees, en trobem una anomenada *Zunella*, situada en el lloc que hui es coneix amb el nom de *Sonella*. En ella queden restes d'edificacions àrabs i, a més a més, en transformar una finca junt al barranc, va aparèixer un extens soterrament àrab amb lloses irregulars de pedra procedents del mateix *Monti*.¹ Aquest lema ha servit com a motivació de diversos topònims, com ara *Molí de Sonella*, *Pont de Sonella*, *Riu Sonella*, *Bassa de Sonella*, *Sèquia de Sonella*, etc. Un altre exemple ben significatiu d'etimologia àrab seria el mateix nom del poble, Onda, el qual és d'etimologia àrab segons Coromines², tot i que la seua motivació no està massa clara.

Cal tenir en compte, abans de finalitzar, que el fet que desconeguem la motivació i l'etimologia, fins i tot en alguns casos la localització, d'alguns topònims reforça la nostra hipòtesi que la majoria d'ells són molt antics. Cal apuntar en aquest sentit que tenim topònims documentats al segle XIII, encara que la major part de la documentació siga del segle XVII.

Podem concloure diguent que la toponímia local mereix un estudi aprofundit i una preservació del que, al cap i a la fi, forma part de les nostres vides.

---

¹ RULL VILLAR, Baltasar, *Noticiario histórico de Onda*, Onda, 1967, ed. Gráficas Magovi, pp. 41-43.

² COROMINES, Joan (1996) *Onomasticon Cataloniae*, volum VI, Barcelona, ed. Curial, pp. 46-48.